

Kiss Benedek

Élettöredékek

Találkozások, barátságok 1970 körül

1969 legvégén, szinte karácsonyi-újévi ajándékként jelent meg végül antológiánk, az *Elérhetetlen föld*. Nyomban el is fogyott: sokan várták már – különösen az egyetemisták – megjelenését. Sok meghívást kaptunk az akkor dívó író-olvasó találkozókra, de legelőbb is nagy barátunk és támogatónk (egykori professzorunk): Czine Mihály mellettünk való kiállításáról kell szólni. Először is megszervezett egy találkozást Veres Péterrel, annak budai, kertés házában. Elég nagyra nőtt az általa vezetett látogatói had – mellénk szegődött az Erdélyből itt lévő Vári Attila, s a még egyetemista (Sánta) Mózsi Feri is, aki találkozásainkon is szerepelt novelláival. Péter bácsi a hagyományos, fekete csizmás öltözké-
ben várt bennünket, s egy kicsit zavarba is jött – alig tudott mindegyikönket leültetni, pohárral ellátni. Mert szokásától eltérően egy üveg borral fogadott bennünket, de ő maga csak tejet ivott. Mindegyikönkhöz volt egy-két kedves szava, ismerte eddigi munkáinkat, de ahogy szokta: leginkább ő beszélt, még a szintén nagy beszédű Czine Miskát is „túlbeszélte”. Vidáman, hangoskodva mentünk aztán hazafelé, lefelé a domboldalon. De volt még egy nevezetes találkozásunk: Végh Antal egy alkalommal úgy jött edzésre (ha jól emlékszem, akkor a Marczibányi tér melletti pályán játszottunk), hogy tolmácsolta nekem és (Sánta) Mózsi Ferinek Darvas József meghívását – s persze, a magáét is – egy esti szalonnapiretre az udvarába. Ugyanis a híres-hírhedt penészleki szocio-
gráfia miatt, ami valahogyan átcsúszott a cenzúrán, annyira megkedvelte Végh Tónit, hogy egymás mellett vettek lakást egy frekventált fekvésű budai házban. A dolog annál is feltűnőbb volt, mert Tóni (és persze a közlő szerkesztőség) kapott érte a pártközpontoktól eleget, de az egész magyar közvélemény is felhorgadt miatta. Darvas József a hajdani „népi” indulására visszagondolva, s a későbbieket felejteni vágyva állhatott Tóni mellé, aki egykori nyírségi tanító volta miatt is nagyon jól ismerte az ottani szociális viszonyokat, s ebbe jól bele tudta illeszteni a felháborító penészleki nyomorúságot. Én közvetítettem antológiás barátainknak a meghívást, s ha foghíjasan is (ritkán sikerült teljes lét-
számban megjelenünk a rendezvényeken), meg is jelentünk az adott időben. Jó hangulatban fecserésztünk – de persze komoly témákat is próbáltunk meg-
beszélni –, a fővárosban ritka tábortüzezés és szalonnapirítás közben. (Darvas József, Végh Tóni mellett ott volt a fő kulturális pártkorifeus, Aczél György

„elvtárs” is, amit én csak onnan tudok, hogy Mózsi Feri egy emlékező írásában szóvá teszi: nem gondolta volna, hogy az „elvtárs” milyen ügyesen bánik a kisbicskával, a kenyeret, sült szalonnát és hagymát eszegetvén.)

De Mózsi Feri, akivel a futballpályán kívül asztal mellett is jól összemelegedtünk, legelőbb is édesapjának, Sánta Ferencnek mutatott be. Ahol korábban találkozhattunk volna, az Eötvös Kollégium könyvtárában, nem találkoztunk. Meglepett, mennyire tájékozott írásaink között, különösképpen a mi, a Kilencek írásait illetően. Jó benyomást tehettem rá, mert hosszasan beszélgettünk, s azt is megkérdezte, ki a legjobb barátom. Mondtam, hogy Utassy József, mire egy nagy mutatvánnyal lepett meg. Fogott egy írólapot, amivel függőlegesen kétfelé osztotta Utassy arcképét, s mutatta, mennyire mást mutat a kép bal és jobb oldala. A bal oldal a rendes, mindennapi arcát tükrözte, míg jobb fele kissé ijesztő, morcos képet mutatott. Befejezésül arra intett Sánta Ferenc, hogy óvakodjam tőle, ne hagyjam magamhoz nagyon közel. (Ezt persze, sajnálatos módon, nem fogadtam el, se meg.) Ezt követően aztán hamarosan megismertetett Ratkó Józseffel, aki a család nagy barátja és pártfogoltja volt, s ha Pesten járt, mindig náluk vendégeskedett, a Balzac utcai lakásukban. Ez pedig gyakran történt, mert Jóska nagyon mozgékony életet élt, Pesten született bár, a nagykállói könyvtár igazgatója volt, s a tiszadobi gyermeknevelő intézetben nőtt fel, mint zaklatott sorsú család kisfia, ugyanakkor viszont nagynénje volt a „miniszter asszony”, akiről később verset is írt. Aztán hamarosan ő és nagy barátja, Mózsi Feri összeismertettek Gencso Hrisztovozval (Ratkó humoros megnevezésében „a magyar állambolgárral”), aki szálás, magas ember volt, nálam pár évvel idősebb csak, s ösztöndíjasként nyelvet tanulni és a magyar irodalmat fordítani szándékozott. Akkor már összevissza járta Magyarországot, különösen az Alföldet, maga is verseket írt (bár Bulgáriában ezt ambivalensen fogadták, azaz nem jól fogadták). Még trák születését is lehetségesnek tartotta.

(Végül egy se itt, se ott helyét nem lelő, kicsit megkeseredett ember lett, aki már csak látogatóba járt haza, s hosszú ideig Ratkó Jóska segítségével a tiszadobi gyermekotthonban húzta meg magát mint nevelőtanár, és bár magyarul nagyon jól nem tanult meg, hatalmas mennyiségű verset és prózát fordított bolgárra, köztük a teljes Sánta-életművet.) Nekem ez az ismeretség, ami barátsággá is vált, sokat jelentett, az első külföldi „költő” is volt, akit ismerhettem, s ő fordította először verseimet, én meg persze az övéit, aminek „nyersét” nagy alapossággal próbálta magyarázni. Egész életünkben végigkísértük egymás sorsát.)

Azután az 1970-es év számomra nagy jelentőségűvé vált. A legfontosabb, hogy – majdnem egy hónappal túlhordva – megszületett egészségben fiam, Balázs. És ugyanekkor jelent meg első önálló kötetem, a *Gazdátlan évszak*, a Nagy László közbenjárásával a Móra Kiadónál, Kormos István szerkesztésében létrehozott új sorozat: a Kozmosz Könyvek első darabjaként. (Ez a sorozat aztán nagyon nevezetes lett irodalmi életünkben, mert sorra ennek tagjaként itt jelentek meg a korszak elsőkötetes költői.) De nem sokkal utána, mintha megváltozott volna identitásom – pedig én cseppet sem változtam –, kezdtem úgy érezni magamat a mindennapokban, mintha én nem én lennék. Úgy viselkedett velem a környezetem. Állandóan József Attila soraira kellett gondolnom: Mért

nincs bűnöm, ha van. Vagy megfordítva: Mért van bűnöm, ha nincs. Szörnyű, magam vesztő állapot volt ez, amikor már magam is gyanús lettem magamnak. Nem derült ki, máig nem derült ki a „miért”, de azt is észrevettem, hogy néhány ember az utcán mellettem elmenve köp egyet. Véletlenül? Nagyon szenvedtem, s ezen az sem sokat változtatott, hogy egy alkalommal az Ugocsa utcai Közértbe menvén, egy jóképű „snájdig” úr megszólított, hogy az akkor a Közért mellett működő kiskocsmában meginnék-e vele egy pohár bort. Némán mentünk be a kimérésbe, az ivópult mellett állva némán ittuk meg borunkat, s az „úr” akkor sem mutatkozott be, mikor kézfogással elbúcsúztunk. Aztán olyan is volt egy alkalommal – talán a Rádióba mehettem –, a Kálvin téri metróállomáson összefutottam Fodor Andrással, aki gratulált, és újságolta, hogy József Attila-díjat fogok kapni, mert az Írószövetség választmánya egyértelműen ezt szavazta meg. (Nem lett belőle semmi: Veress Miklós kapta meg helyettem.) Vagyis nagyon változatos, nyomasztó napokat éltem meg. Az író-olvasó találkozókra meg jöttek a meghívások, s legtöbbször magamban el is mentem. Kettőre emlékszem vissza különösen. Az egyik Törökszentmiklóásra szólított, s a verseim felolvasása közben sírógörcs kapott el, s ennek hangulatával ért véget a találkozó, ahol pedig szép számú közönség jött össze. Egy együttérző „kulturmanus” vigasztalgatott, s az állomásra is kikísért, mert szörnyen szégyelltem a dolgot. Ez még néhányszor előfordult, aminek az lett a következménye, hogy igyekeztem faarccal, színtelen hangon felolvasni verseimet. (Ez Utassynak is feltűnt, mikor néhányszor közösen szerepeltünk. Ő mint egy előadóművész, érces hangon adta elő verseit, én meg fakó, hangsúly nélküli módon igyekeztem túllenni a felolvasásokon. Többször is szóvá tette utána, hogy hogyan lehet ilyen jellegtelen módon saját verset mondani. Pedig én csak arra ügyeltem, nehogy megint elsírjam magam.) – Aztán Kecskemétre is szólított, szólóban egy meghívás. Magáról a találkozóról semmi képem nincs, nem úgy arról, hogy „házigazdám”, ha jól emlékszem, Heltai Nándornak hívták, meghívott egy kis külön beszélgetésre magukhoz. Mikor lanyhult a beszélgetésünk, fölvetette, hogy nem találkoznék-e szívesen Buda Ferencel, aki addigra kecskemétivé lett, s az Állampusztáról való szabadulása után pár évvel kiadott *Füvek példája* című kötetét már rongyosra olvastam. Már azt is nagy költő munkájának tartottam. Hogyne akartam volna vele személyesen is találkozni! Heltai telefonált, s hamarosan berobogott (úgy értsd: valósággal berobogott) maga Buda Ferenc. Még szólni sem igen szóltunk, csak hosszasan átöleltük egymást, mint valami rég nem látott testvérek. És ebbe predestinációszerűség nyilvánult meg, mert arra sem kellett sokáig várni, hogy ő öccsének, én őt bátyámnak ne fogadjam. Persze Heltaitól hamar búcsút vettünk, s Feri átkísért akkori lakásukba. Egy szörnyen lelakott, szűk, emeletes tanácsi házban laktak, emeleti lakásban. Viszont megismerkedhettem drága feleségével, a törekeny testalkatú Mártikával, s akkori családjával, mert az még a továbbiakban is egyre bővült. De végül is, ennek okából is, a város külterületén, a Zászló(!) utcában jutottak egy méltóbb családi házhoz, ahol én (csavargó életmódom szerint is) sokszor megfordultam. Ilyenkor Feri – mert az ételt megrendelészerűen egy kifőzdéből hozatták – saját adagját osztotta meg velem, mert pénzem ebédre persze soha

nem volt. De ezeknek az utaknak irodalmi vetülete is volt. Ugyanis a *Forrás*nál, a város egyre rangosabb irodalmi lapjánál egyre mozgalmasabb élet alakult ki, Varga Mihály főszerkesztésében. Egy laza társaság kezdett összeállni a lap vonzaskörében, mégpedig Buda Ferenc, Hatvani Dániel, Zám Tibor – Buda Feri földije –, Kunszabó Ferenc, Székér Endre „tanár úr”, Goór Imre képzőművész, s a magam személyében. Ez időben történt az Írószövetség vezetőségében, hogy – ha jól tudom – Lengyel József fölvetette a kérdést: van-e az Írószövetségnek fiatalabb tagja, mint amilyen korú Petőfi Sándor volt, amikor meghalt. Hát bizony nem volt, és célként jelölték meg a szövetség fiatalítását. Ezzel körülbelül egy időben tették létrehozandóknak a vidéki folyóiratok körül kialakuló, egy-egy tájegységet képviselő íróemberek hivatalos vidéki körökbe való megszervezését. Ezek közül az egyik – talán a legfontosabb – a *Forrás* körül csoportosuló alföldi írócsoport megalakítása, amihez engem is számításba vettek. Igen ám, de nem voltam írószövetségi tag, mert ehhez, s bizonyos számszerűségi kvótához kötötték a csoportok megalakulását. Velem lett volna ki az alföldi csoport, a *Forrás*-kör létszáma. Semmi baj – mondták az Írószövetség vezetői –, azonnal be kell léptetni. Az Irodalmi Alapba már fölvettek – ezt szorgalmaztam, mert így jutott családomban az akkori törvények szerint SZTK-kezeléshez, s ez biztosított számomra személyazonossági igazolást, bejegyzett munkaviszonyt, lévén, hogy ez volt az Írószövetség gazdasági háttere, mintegy szociális biztosítéka. – Mikor éppen bent jártam a szövetségben, felszólítottak, hogy azonnal írjam meg felvételi kérelmemet. Addig huzakodtam, hogy nem tudom, azt hogyan kell, míg Funk Miklós, az Alap akkori igazgatója elkáromkodta magát, becipelt a gazdasági ügyeket intéző irodába, ahol írógép is volt, s ő maga írta meg, adataimat kérdezgetve, az írószövetségi felvételemhez szükséges kérvényemet. Így lettem írószövetségi tag, s így alakulhatott meg az Alföldi Írócsoport. És ha a József Attila-díjat akkor nem kaptam is meg, megkaptam mást. Akkortájt hozták létre Győrött a Radnóti-díjat, aminek három fokozata volt. Legfőként a fődíj, amit Juhász Ferenc kapott, aztán egy középdíj, amivel Buda Feri jutalmazták, s végül az elsőkötetes költők díja, amit én kaptam.

De ha már az akkori barátságaimat veszem számba, kihagyhatatlanul szólni kell a csodagyerekként feltűnő Bari Károlyról. Én magam is tizenévesen írt verseit – s a későbbieket is – zseniálisnak ítéltém. Megismerkedésünk körülményeiről semmi emlékképem nincs. De tudtam, miként sokan mások is, hogy a kommunista hatalom körei, valamint az akkori ún. „liberálisok” is meg akarják nyerni, vagyis ki akarják használni. Szerencsére ennek Karcsi is hamar tudomására jutott, s szembekerült velük, s ezzel a kezdeti nagy ajnározásnak vége szakadt. Bátran szembeszállt az őt „futtatni akaró” kommunista párhatalommal, aminek következménye lett, hogy a művészeti főkorifeus, Aczél György „elvtárs” szinte hajtóvadászatot indított ellene. Ebben az időben nagyon jó barátok voltunk, ha hazament Bükkaranyosra, leveleztünk, s egyik kötetének mottóját is – „*Szolgál az ének és kiszolgáltat*” – tőlem vette. Elfogadtam származási körülményei által meghatározott furcsaságait, jellegzetes etikai magatartását, s hogy bátran, olykor kihívóan is bátran vállalta és képviselte cigány mivoltát és népének kultúráját. Szembeszegülő magatartásának szinte törvényszerűen

az lett a következménye, hogy kialakult benne az üldözési mánia és a minden hivatalossal szembeni gyanakvás. S így történhetett meg egy olyan eset, amibe szégyenszemre engem és Utassyt is „belerántott”. Elkezdte fölháborodottan mondani, hogy a kecskeméti *Forrás*nak küldött, kényes tartalmú verseiről a miniszteriális szervek előbb tudtak, mint azok megjelentek volna – vagyis a főszerkesztőt, Varga Mihályt megvádolta, hogy „beépített ember”. (Ez annak idején nem volt rendkívüli, így hihető is volt.) Hármasban: Utassy, Bari Karcsi és jómagam, teli fölháborodással azonnal leutaztunk Kecskemétre, megkerestük Buda Ferit, s ő azonnal összehívta az elérhető *Forrás*-körösöket, persze legelőbb Varga Mihály főszerkesztőt. „Rögtönítelő bírósággá” alakultunk, s a vád elhangzása után a csak hebegni-habogni tudó Varga Mihályt közös akarattal azonnal leváltottuk, helyette Hatvani Dánielt választva meg a folyóirat élére. (Elégedetten utaztunk vissza Pestre, de Buda Feri későbbi közléséből tudom, hogy alaptalanul vádaskodtunk Varga Mihály ellen – akinek egyébként fontos szerepe volt a *Forrás* létrejöttében –, ez is Bari beteges hazudozásainak volt egy szeme.) Barit egyébként hamarosan, egyértelmű megtorlásként, büntetésül, Aczél elvtárs besoroztatta katonának, ahol az elviselhetetlen hatalmi „kiszúrások”, megpróbáltatások közepette fölvágta az ereit. Megmentették az életét, és gyorsan le is szerelték. Nagyjából körülbelül eddig tartott barátságunk. – Ugyanis fülébe jutott egy fiatal pályatársunk által rosszindulatúan elmondott eset, mely szerint mi Utassyval jót nevetgáltunk az ő katonasorsán. Ez úgy igaz, hogy amikor elképzeltük gyereki méretű, gyenge adottságú „antikatona” mivoltát a magas akadályon történő átjutás, átmászás gyakorlatával, valóban megnevettetett bennünket, annyira irreálisnak tűnt előttünk. De ebben több volt az együttérzés, ismervén a fizikális adottságokat. S Karcsi aztán, örök haragot fogadva ellenünk, eltűnt az életünkből. – De előtte még – színművészeti hallgató lévén – összeismerttetett a Színház- és Filmművészeti Főiskola két tehetségesnek ítélt hallgatójával. Egyikük Hegedűs D. Géza volt, akivel néhány találkozás után közösen hoztunk létre a Fiala Művészek Klubjában egy emlékezetes Nagy László-estet (nem sokkal előtte hunyt el), én szerkesztettem, Géza adta elő a verseket – nagyon jó szavaló volt. Mivel azonban sok, a főiskolán fölszedett manírt vettem észre nála, ez elidegenített tőle, s többet nem kerestem. (Ő sem engem.) A másik fiú egy színész-rendező szakos, szókés, suhancforma hallgató volt, Horváth Péter, aki ráadásul még elbeszéléseket is írt, méghozzá biztatóakat. Vele nagyon sokáig kitartó barátság alakult ki. Színházi emberek gyereke volt – apja rendező egy vidéki társulatnál, édesanyja ugyanígy neves színésznő. De zaklatott családi életük miatt gyermekeik – Péternek volt egy öccse is – nevelőintézetben nőttek föl, mint Ratkó Jóska. Horváth Péter többoldalúan is tehetséges ember volt, és nagyon összetett alkat. Ennek megfelelően élete is igencsak változatos volt: hol játszott, hol rendezett, hol sikeres vígjátékokat írt, aztán regényeket és rádiójátékokat is. S mindemellett szenvedélyes játékos is volt, s a vitorlázás szerelmese, leginkább a Balatonon, de egyszer a tengeren is kipróbálta magát és hajóját, amire rengeteget költött. Több drámájának bemutatóján ott lehettem, néhány rendezését is láttam, s hajójában is ültem. Igazi sikere azonban – bár megérdemelte volna – nem volt. Mondhatni:

eljátszotta az életét. Egy rádiós barátja úgy fogalmazta meg véleményét – és ezt tartom én is: – nem volt igazi „tőkesúlya”, utalva vitorlázószenvedélyére. De jó barát volt, s évekig hódoltunk egy csapatban kártyás szenvedélyünknek, az ultizásnak. Kapcsolatunk (és barátságunk is) végül egy ostoba játékos közbeni összezördülés miatt megszakadt.

És, sajnálatos módon, ennek a játékközösségnek volt tagja Farkas László is – a drága Laci, az *Új Írás* legendás versrovatvezetője, s futballcsapatunk törzsjátékosa is. Őt is sikerült úgy megsértenem, hogy azt hittem, soha többet nem áll szóba velem. Ugyanis a követ – nem először – én dobtam a csendes víztükörbe.

Szüreték Akasztón, meggyes terv, imrehegyi kaland

Amikor 1960-ban meghalt nevelő nagyapánk, s ugyanakkor újult erővel folytatódtak a téészesítések, édesanyám meggyőzte folyton aggodalmaskodó nagyanyámat, s áruba bocsátották a házat, az egyik hold szőlőt és a földeket. Nem volt sok, 8-10 hold, amit nagyapám addig felesben műveltetett. Ő csak a szőlőkkel foglalkozott, iparát, a cipészséget már régen nem gyakorolta, és „panglija” nekünk, gyerekeknek volt csodahely. Fölköltöztünk Pestlőrincre – egy központban, az Üllői úton lévő fél házba. Én már akkoriban sokat segítettem a szőlészkedésben-borászzkodásban; mondhatni: belenőttem, s mikor Pestre költöztünk, édesanyám a jobbik szőlőt, a döbrögeci kadarkát megtartotta. Igen ám, de Pestről művelni nagyon nehéz volt, s bár öcsémmel sokat utaztunk „haza” Akasztóra szőlőmunkára, igazándiból műveltetni kellett, s a szüreteket is rokonoknál, ismerősöknél kellett lebonyolítanunk, s a mustot is az állami átvevőhelyen eladnunk. De emellett még komoly bevételünk volt a szőlőben lévő meggyfák terméséből, mert a meggynek nagyon jó ára volt, s nekünk a legjobb fajták: Pándi meggyeink voltak. De mindez Pestről nagyon nehézkes, sok-sok szívességet igénybe vevő dolog volt, amit kissé röstelltem is. De édesanyánk a varrógépe mellett ennek is szerelmese volt, s hosszú évekig fenn tudta tartani ezt az állapotot. Különösen nagy lendületet kapott, amikor nem kis szerencsével meg tudta szerezni a nagy szomszéd házat, aminek tágas pincéje is volt. Máris újabb dolgot tervezett: fel fogja hozatni Akasztóról a mustot, s itt értékesíti majd a finom kadarka bort, bögrézve, literezve. (Nagyapánkhöz annak idején borkereskedők jártak, s emlékszem, nagypapa és nagymama régmódián „fillérben” számoltak, velük is, maguk közt is. Mi ezt nem értettük. De később volt olyan idő is, hogy a fináncok, végrehajtók elől el kellett rejtenuünk a boroshordókat...) Végül is két szüretről szeretnék megemlékezni, amiket édesanyám már Pestről szervezett. Mind a kettőre egyetemi barátokat is meghívtam, s mint általában, segítségül is, kalandként is szívesen jöttek. Az egyiket Tóth Istvánnal bonyolítottuk le, akinek a felesége Jónás Erzsike volt, aki anyámnál tanult rég varrni, s akinek családjával elég szorosan tartottuk a baráti rokonságot. Édesapja volt korábban disznóöléseknél a böllér. Erre a szüretre Mózsi (Sánta) Ferenc barátomat is meghívtam, aki egy írásban meg is emlékezik erről. Íme: *„Azt gondoltam, hogy ez valami könnyű mulatság lesz, de – ahogy kellett – Bence rendesen megdolgoztatott bennünket. Főleg puttonyoztunk – két éjszakát töltöttünk ott*

–, s bevallom, a vége felé már nehezebben szedtem a lábam a tőkék között. Emlékszem a dunyha melegére a hideg szobában, a kora hajnali kupica pálinkára s utána a hagymás zsírban megforgatott krumpli ízére, este a murci vad illatára, meg arra, hogy az őszi napsütés után, mely még a hátunkra tapasztotta az inget, mily hirtelen hűlt le a levegő a tőkék között. – Az első estén egy idősebb parasztember – talán rokona volt Bencének – látott vendégül bennünket. Kis idő múltával az asztalra helyezte maga készítette citeráját, odaállt hozzá, játszani és énekelni kezdett, hogy aztán, ahogy egyre magasabbra hágott a jókedv, vele énekeljünk mi is. Amikor elköszöntünk, megajándékozott egy citerával. – Évekkel később nálam járt egy pesti, táncmuzikus. Leakasztotta a falról a hangszerét, kis ideig mustrálta, forgatta a kezei között, majd rám nézett. »Becsüld meg! – mondta. – Igazi parasztciterád van.«

Egy másik alkalommal Utassy Dzsó barátomat hívtam meg. Odafelé a vonatúton Balázs fiam produkálta magát, 3 éves volt, s már őt is vittük, s végig az úton azt gajdolta, hogy: Édesanyám, ki a huszár, ha én nem! – Nagy sikere volt. Aztán mikor megérkeztünk, édesanyám egy rokonféle ismerősnél halat rendelt, ők meg is sütötték, s az lett a vacsoránk. Reggel korán megkezdődött szokás szerint a verkli, ahogy szokott. Dzsó barátomat a szedők közé osztották be, öcsém puttonyozott, s visszafelé, mikor üresben jött, beállította Balázs fiamat a puttonyba. Nagyon büszke volt rá. De a hat-hét napszamos szedő mellett Dzsó barátom – jellegzetes piros melegítőjében – bizony le-lemaradt, hiába görnyedt és térdelt a gyalogtőkék mellett elszántan, s mivel szélső sora volt, édesanyám mellett, ő át-átnyúlt segíteni neki, hogy tarthassák a tempót. Dzsó meg persze humorizált: – De bő termés van! – hajtogatta, s talán már ezerszer megbánta, hogy szüretelni jött velem. Ám ez csak a kisebb probléma volt, de ilyet még nem láttam (mások se!): minden szőlőtöke tele volt szúnyoggal, s felriadva sűrű rajokban szálltak a szüretelők nyakára-fejére-kezére. Olyan nagy volt a baj, hogy édesanyám hamar biciklire ültetett, hogy a patikából szerezzek a szúnyogok elleni szereket. A patikus meg egy rég látott ismerős volt, aki alattam járt Kalocsán a gimnáziumban. Persze ellátott gyorsan egy csomó szúnyog elleni szerrel, s ezekkel bekenekekedve már vidámabban ment a szüret. Igen ám, de fuvarosnak édesanyám a „Bivalyos” Bús Jani bácsit fogadta föl, addig a szőlőt nejlonepedőkre borigatták, míg ő megérkezik. De bizony már késő délután volt, fogytak a szedetlen tőkék, Jani bácsinak és bivalyfogatának meg se híre, se hamva. Megint csak kerékpárra kellett ülnöm, s riadóztatni kellett a fuvarost, aki sokak szerint egy kicsit „lökött” is volt. Az udvarán találtam, egy ismerősével állva söröztek, és semmi jelét nem mutatta, hogy a megállapodás szerint már a szőlőben kellene lennie. Mikor bevágódtam közéjük, s mondtam, hogy már rég várunk rá, először mintha nem is tudta volna, miről van szó. Mikor végül megértette, kizökkenhetetlen nyugalommal előbb engem is itatni akart, majd lassan búcsúzkodtak ivócimborájával, s csak utána kezdett komótosan ballagni az istálló felé, hogy elővezesse a „fekete angyalokat”. (Egyedül neki volt bivalyfogata egész Akasztón, s ő becézte így őket.) Bizony, erősen esteledett, mikor megérkezett a káddal, félfenekű hordókkal megrakott szekerekével, s akkor még a nejlonekról föl kellett vödrözni a szőlőt. Akkor Beszedics János barátoméék láttak vendégül bennünket. János gyermekkori

barát volt, a betlehemezéseknek is elmaradhatatlan résztvevője, akivel náluk sokat kártyáztunk; felesége meg Kövesdi Klári, az iskolában osztálytársam volt, mindig jó haver. Persze, lakodalmukon is ott voltunk, az udvaron nagy sátorponyva alatt hallatlanul nagy mulatozást csaptunk, mert hazaengedtek Kalocsáról, a kollégiumból. De mélyebb kötelék is volt a két család között: édesanyám és Klári anyja a legjobb barátnők voltak, amit egy csibész barátunk úgy fogalmazott meg, hogy „katonapajtások” voltak. – Este volt, amikor a „fekete angyalok” bevonszolták az udvarra a termést, jó idő volt, s mi még öcsémmel – János is besegített – késő éjszakáig préselgettünk. S mikor másnap végeztünk is, jött a megrendelt teherautó, s a musttal teli hordókat ügyel-bajjal fölhengergettük a platóra. S a formaságok után indulhattunk velük Pestre. Mi hárman, Dzsó, öcsém és én a hordók között kaptunk helyet, hogy ügyeljünk rá, nehogy valamelyik hordóból túlforrjon a must. Nem volt úri helyünk, de ez semmi se volt ahhoz, ahogy megérkezvén Pest(szent)Lőrincre, a pincébe tudtuk gurigatni a hordókat, amivel lezárhattuk az az évi szüretet. – És ezek az aktusok évről évre ismétlődtek, nem beszélve a szőlő műveltetéséről. Én édesanyámnak már korábban is bizonygattam, hogy ez ráfizetéses üzlet, de az utolsó percig halogatta, hogy megszabaduljunk tőle. S akkor támadt egy ötletem, hogyan hagyhatunk föl ezzel a pürrhoszi tevékenységgel.

A meggyet, a meggyeszedést évente ugyanolyan hévvel végezte édesanyánk, mint a szőlészkedést. S mivel jó árat is adtak érte, ezt is komolyan vette. Volt egy nagy ötletem: állítsuk át a szőlőt meggyesre! Ezt végül is elfogadta, s minden jól összejárt abban, hogy a tervet megvalósítsuk. Szép napok jártak, s öcsémnek, ki közben elvégezte az Iparművészeti Főiskolát kerámia szakon, volt egy baráti kapcsolata egy fiatal növénynemesítővel, akinek meggyet illetően volt egy komoly meggyfa-oltványiskolája. Térképet készítettem a területről, hogyan, milyen kötésekben és távolságokban végezzük öcsémmel az előkészületeket, s 100 darab gödröt kellett kiásnunk 100 darab facsemetéhez. Egyébként tervünk-höz öcsémnek is nagy kedve volt, magam meg beiratkoztam a növénytermesztési szabadegyetemre, hogy szakszerű legyen a munkánk. De édesanyámnak újabb aggálya támadt: ha beállnak a kis fák és termőre fordulnak, ki fogja 100 fa gyümölcsét leszedni? Én saját mondásával szereltem le: nem szabad a vantól megijedni. Ugyanis az is eszembe jutott, hogy iskolás koromban részt vettem egy akcióban, amikor az Izsáki Állami Gazdaság meggyeszedő brigádot toborzott iskolánkban, s mi, akik részt vettünk benne, kis pénzért ugyan, de nagyon jól szórakoztunk. Iskolások pedig mindig lesznek. – Elmondtam tervünket Nagy Lászlónak is, aki nagyon támogatta, s azt ígérte, hogyha a kis fák megnőnek és termést hoznak, megtanít meggyepálinkát főzni. Így hát öcsémmel karöltve megkezdtük a gödrök ásását, a meghatározott helyeken, egy-egy tőke helyére, ahogy kell, 80×80×80-as gödröket ástunk. És meglepetés ért bennünket. A gödrök mélyén, 80 cm-es mélységekben összefüggő agyagréteget találtunk. Addig a homok és lész könnyen megadta magát, s ha kellett volna, onnantól kezdve lett volna nehéz a munkánk. Ez volt tehát a magyarázata, hogy miért

volt olyan jó dolga területünkön a szőlőnek: mélyre nyúló gyökereik itt mindig vízátneresztő rétegeket, vagyis nedvességet találtak. Úgy gondoltuk, hogy ha ez a szőlőnek előnyös volt, nem lehet rossz a meggyfáknak sem. De azért jó néhány nap kemény munka kellett, míg a 100 gödör előállt. Beszedics Jancsiékkal szemben meg, egyik fiú osztálytársaméknál, nagy halom kitűnő, érett trágyát találtunk, fuvaros fogatot szereztünk hozzá, megalkudtunk az árban, és – mi magunk – annyi trágyát rakhattunk a kocsira, amennyi csak tömötten elfért. Ezt aztán a szőlőben, gödörrel gödörre haladva a fogattal, megpróbáltuk arányosan elosztani. És ezzel befejeződött az ültetvény előkészítése. Pesten meg, a megbeszélések szerint, 100 tő saját kezűleg előállított oltványt vásároltunk – ráadásul 110 tő lett –, s mivel öcsém barátjának kocsival Kecskemétre kellett mennie, egy kis kitérővel haza is tudta szállítani. Mikor megmutattuk neki a tervezett ültetvényünk helyét, s fölmérte a lehetőségeket, azt mondta, hogyha előbb látja, bizony beszállt volna társnak a vállalkozásunkba. – Úgy gondoltuk az öcsémmel, hogy minden szépen, szakszerűen elő van készítve, s megkezdhetjük a beáztatott facsemetéket ültetni. Ez sokkal gyorsabban ment, mint az eddigi munkák, s az elvermelt tövek körül a locsoláshoz kis árkokat is kialakítottunk. Öcsém ezzel be is fejezte. A gyengébb, megmaradt oltványokat nekiadtuk Beszedics Jancsinak, hogy kertjükben ő is ültethessen belőlük, mivel úgy tudtuk, hogy új, nemesített és jobb fajtákat szereztünk. Végül két egész napon át végeztem a kis fácskák belocsolását. Gémeskút volt a földünkön, s a szomszéd tanyás Újvári Béni bácsi is innen permetezett. Elég bővizű volt, de én bizony többször a fenéig kimertem. Jó érzéssel utazhattam haza, miután végeztem, vagyis a szőlő permetezésével is készen voltam, ami szintén rám várt. Ezt az akciót a nyár folyamán még többször megismételtem, s türelmetlenül vártam a kis csemeték fejlődését. – A várakozásnak megfelelően minden kis fa megeredt: kis, zsenge hajtásokat, leveleket és ágacskákat kezdett növesztetni. Nagy örömmel néztem. Hanem egyszer csak, nyár vége felé, néhány kis lombosodás elkezdett kókadozni, sárgult, csak sárgult. És egyre több tő. Érthetetlennek tűnt, s hogy megbizonyosodjam, kihúztam egy tövet. Aztán többet is. Szörnyű látvány volt: a megindult hajtások, kis gyökerecskéik szinte villámlóan fehérlettek: le volt róluk maródfa a külső rész, a kéreg. Értetlenül álltam, s minden kedvem kezdett tovatűnni. Mikor hazautaztam édesanyámhoz Pest(szent)Lőrinc-re, egy kis tanácsalanság után megoldódott a számomra tragikus rejtély. A szőlő földmunkája, a gazosodás évről évre elviselhetetlen terhet jelentett, s mikor – három évvel korábban – megjelent az új, Hungazin nevű, minden eddiginél hatékonyabb gyomirtó vegyszer, édesanyám az egész területet lepermeteztette vele. Ennek maradványa húzódtott le a talajba, olyan mélyre, hogy elérte a kis fák tövét, s gyilkos hatását annak rendje-módja szerint kifejtette. Elképzzelhető, hogy ez a kudarc – sok reményt fűztem vállalkozásunkhoz – mennyire elvette kedvem minden további gazdasági munkától. Mondtam édesanyámnak, hogy el kell adni a szőlőt, mert én egy kapavágást sem vagyok hajlandó tenni benne a továbbiakban. S kényszerűség-

ből édesanyám el is adta, de nem úgy, ahogy én elképzeltem. Ugyanis az idő tájt a kis szőlőgazdaságoknak semmi piaca, semmi értéke nem volt. A szomszéd Újvári Béni bácsi és Zsuzska néni 3000 forintért, azaz egy akkori átlagos havi fizetésért tudta megvenni. Ez újabb nagy csalódás volt számomra, mert éreztem benne a „kótyavetyét”. Egy időre aztán Akasztóra nem is igen mentem. Igaz, nem is igen volt hova, s főként nem miért. – Aztán Akasztó helyett egyre inkább Kecelre, Ugranyecz Gyula gimnazista barátomékhöz kezdtem járni, mivel az autóstopos csavargással nem hagytam föl, s önáluk szinte otthon éreztem magamat. Édesanyja, Eszti néni és édesapja, András bácsi is szelíd, nagyon szerethető ember volt, s részben örültek is nekem, mert úgy gondolták, hogy befelé forduló, társasági életet elutasító fiuk velem barátkozva kicsit meg fog nyílani. (Ez így is történt.) A 70-es évek elejéről van egy nevezetes utam hozzájuk. A körülményekre nem emlékszem, csak arra, hogy egy nyár eleji napon Kiskőrösön esteledett rám. Az esti buszjáratok már elmentek, pénzem sem igen volt, így hát egy hirtelen ötlettel arra gondoltam, meglátogatom Kecelen Gyusziékat. Persze, a soltvadkerti úton indultam el, potom tíz kilométer, s mivel szépen sütött a hold, eléggé megvilágította az utat is. De kísérem is akadtak: balról vagy 4-500 méterre a híres „szovjetszkaja ármija” páncélosai és páncélos járművei éjszakai gyakorlatot tartottak. Dübögött a föld, láncok csikorgása hangzott, s az égboltot meg fényvillongások és reflektorok fénye világosította meg. Végig elkísértek utamon, s éjfél felé érkezhettem meg Ugranyeczék liget közeli házához. Tapintat ide vagy oda, én bizony felzörgettem őket. Sötétség volt már az egész faluban. Gyula persze nem volt otthon – képesítés nélküli tanítóként dolgozott Császártöltésen, akkor végezte levelezőn a szegedi egyetemen a magyar-történelem szakot, s bizonyára már ő is a boldogok álmát aludta alberletében. De szülei, amikor magukhoz tértek, szemrehányást sem tettek. Mivel éhes és fáradt voltam, megettek és lefektettek.

Ezt követően aztán évekig a környékére se mentem Kecelnek – más dolga-
im voltak. Az 1979-es év volt aztán, mikor újból arrafelé fordult „szekerem
rúdja”. Azaz dehogyis szekerem, friss gépkocsim vette arra az irányt. A család
óhajára – és segítségével – ugyanis autót vettünk, az Írószövetség keretének
felhasználásával, ugyanis azonnal megkaptunk egy homokszínű Ladát. Kár
volt a sietségért, mert aztán több mint fél éven át Kati nagybátyjának csillag-
hegyi garázsában állt. Én ugyanis – a vétel is ellenemre történt – bár több mint
tízéves jogosítvánnyal (sőt: sofőrvizsgával) rendelkeztem, mivel közben nem
vezettem, elfelejtettem, és féltem vezetni. Ez igazolódott is, mert kénytelen
voltam beiratkozni járművezetői gyakorlatra, s bizony, mindent előlről kellett
kezdenem, bár vizsgát már nem kellett tennem. Ezek után hoztuk el a kocsin-
kat egy barát segítségével Csillaghegyről, és még sokáig szorongva ültem a
volánánál. – De egyik első, már „gépesített” utam Kecelre, Gyula barátomékhöz
vezetett. S mit találtam? Minden fenekestől megváltozott. Szülei eladták a régi
házat, és a vasúti bejárati út mellett újat vettek. Gyula befejezte az egyetemet,
hazaköltözött, feleséget is hozott, s mindketten az itteni iskolában tanítottak,

s az akkoriban dívó pedagóguskölcson segítségével emeletes házat építettek. Komoly emberré vált, aki halálosan szemben állt a falu korrupst vezetőségével, de az emberek tisztelték és szerették, annak ellenére, hogy különc életet élt. Felesége, a drága Marika is mindjárt szívébe fogadott, s ez kölcsönös volt. Jól kibeszélggettük magunkat, s mindjárt megütötte a fülemet egy dolog. A keceli tanyavilágban, nevezetesen Imrehegyen, a már óriási vállalkozással fejlődött szőlő- és borkombinát tovább terjeszkedik, s egy rekonstrukciónak nevezett, addig kihasználatlan, fagyzugos területen új szőlőültetvényeket készít elő, amire bérleti jegyzéseket tehet bárki. Egy kataszteri hold telepítése, azzal együtt, hogy minden hozzávalót a gazdaság biztosít, kedvezményesen 70 000 forintba került. A termést aztán a feldolgozóüzemük garantáltan átveszi, s a permetezést, egyéb gépi munkákat elvégzi. – A kisördög hamarosan a torkomig ágaskodott bennem: ilyen kedvezőnek ígért lehetőséget nem hagyhatok ki, egzisztenciálisan is szükségem lenne némi haszonra, s valahogy pár év kihagyás után, úgy éreztem, szükségem is van egy kis szőlőmunkára. Egy kataszteri holdban gondolkodtam, s Gyulát is rábeszéltem, hogy egy fél hold erejéig ő is szálljon be. Mivel a propagátor agronómus fiát barátoméék tanították, volt egy bizonyos barátságos viszony is köztük, bármennyire feszült is volt a viszony barátoméék és a falu vezetősége között. Talán ennek is köze volt hozzá, hogy az agronómus kivitt bennünket a terepre, s a környék új telepítéseivel próbált még nagyobb kedvet támasztani bennünk, bemutatva az éppen érőben lévő, hatalmas fűrtöktől roskadozó tőkéket. (De egy félreérthetetlenül célzott megjegyzése is volt felénk. Mivel akkortájt éltük a környéki szörnyű panamák, borhamisítások idejét, s tudván, hogy ismeretlen pesti skribler vagyok, mit lehet tudni alapon megjegyezte, hogy a vadásztársaságnak is tagja, puskája van, és kitűnően céloz.) Ezzel együtt teljesen meggyőződtem, s Gyula is, én is aláírtuk a telepítési szerződést. Láttuk, hogy a dömperek, egyéb szállítójárművek nagy számban, és ki tudja, mióta, folyamatosan hordják a legkitűnőbb termőföldet a telepítésekre kijelölt területre, részint azért is tán, hogy magasítsák a mély fekvése miatt is fagyzugos homokot, s így alapon elő lesz készítve az oltványok ültetésére. És ez, az oltványok fajtájának kötelező előírása volt az, ami némi kételyt támasztott. Ugyanis az egész nagy táblára az újonnan nemesített, kikísérletezett, és nagy reményekre jogosító fajtát: Zalagyöngyét kellett telepíteni. És ez, a fajta kipróbálatlansága ébreszthetett egy csöpp gyanút – de elhessegettük, s elhatároztuk, hogy belevágunk.

Kora tavasszal aztán eljött az idő. Gyula barátommal egy napig válogattuk a súlyos akácoszlopokat, karókat, dróthuzalokat, és ami kellett az ültetéshez, a telephelyről kiosztott területünkre szállítottuk. Átvettük az ültetendő oltványokat, és alapon beáztattuk, napszámosokat fogadtunk, s másnap jókor – és gyönyörű időben – elkezdhettük a munkát. Ingre vetkőzve még Gyula édesapja, András bácsi is beszállt, és bár nem egymás mellett kaptunk területet, át-átnéztünk egymáshoz, s félig-meddig kalákában folyt a munka. Az ültetés után a karózás következett, s aztán a súlyos akácoszlopok beállítása. Végül az oszlopok tetején, 170 centiméter magasan a vastag acélhuzalok kimérése. Nyolc sort tudtunk kialakítani összesen – Gyuláék négyet, de azok 4–500 méter hosszú-

ságúak voltak, alig láttuk egyik végéről a másikat. Végül jött Gyula egyik ismerőse, akinek huzalkifeszítő masinája, ún. „bikája” volt, s „bebikázta”: kifeszítette egyik szélén a végoszlopoknál a vastag vezetőkeket. Úgy feszült s olyan erős volt, hogy rácsimpaszkodva bőven megtartott egy embert. – S ezek után már csak vár-nunk kellett, hogy megeredjenek a dugványok.

Nem lehetek eléggé hálás barátoméknak, hogy elviseltek bennünket – miénk volt az emelet, mert később hoztam Katit, majd a gyerekeket is –, de a szőlőmunkákban és szüreteken is végig mellettünk voltak. A szomszédoktól szerszámokat szereztek számunkra, így azoknak is lekötelezettjeik lettünk. (S mindezt akkoriban, mélységében fel sem fogtam, valahogy természetesnek találtam.) Marika és Kati a legjobb barátnők lettek, s mivel nekik is három fiuk született, nagyjából egykorúak a mi gyerekeinkkel, ők is jó barátok lettek, akikkel az utca porában gyakran focizgattunk.

De bizony a 80-as évek elején kevés időm maradt a focijátásra – fizikálisan is sokat kivett belőlem a szépen beálló ültetvény talaj- és zöldmunkája. (Mintha nem tudtam volna előre!) Mindezt a forró napon kellett csinálni, mert fa egy szál sem a nagy telepítésen, s a sorok szinte katasztrofálisan végeláthatatlanok voltak. Az egyik végénél volt egy tanya, annak kútjára jártam vízért, s udvarának végében állt 4-5 összeboruló rezgőnyárfa – néha ott is hűsöltem kicsit. Az elülső végénél meg egy kis akácos – szintén négy-öt fa, és sok növendék bokor. Ezzel meg végképp semmire sem mentünk. Mert egyszer még arra is vetemedtem, hogy kivitem családomat horolásra – Virág 13-14 éves volt, Balázs meg 10-11. S szigorú voltam hozzájuk, rájuk szóltam, ha „zöldre feketítettek”: nem kivágták a gatz, csak ráhúzták a földet. Szörnyen szenvedtek szegénykéim – többször ezzel nem is kísérleteztem –, s édesanyjuk szerint akkor jöttek rá, hogy számukra könnyebb dolog az iskola és a tanulás. – De aztán ősz elején jöttek a szüreteken, a gazdaság vontatót küldött a szőlőért nagy kádakkal, s azokba ment a puttonyozás. (Ez leginkább egyikként engem illetett, a másik meg Gyula édesapja, András bácsi volt.) Ugyanis ezt kalákában csináltuk Gyuláékkal, és még így is több napszámosra is szükség volt. Mikor befejeztük a szedést – sok szőlő, és hatalmas fürtök voltak –, jött a traktor és a feldolgozóhelyre vontatta. Ott lemázsálták, mintát vettek belőle a cukorfok megállapításához, s a kettő együttes értéke alapján állapították meg azt az árat, amit aztán pár hónap múlva kifizettek. (Ez 40-45 000 forintnál sosem volt több.) – Pár év múlva aztán napszámos segítségem akadt a művelésre: szinte hihetetlen módon rábukkantam egy gyerekkori, utcámbeli ismerősre, aki az imrehegyi tanyasoron lakott, ugyanis oda házasodott. Nagyon megörültünk, a gyerekkori emlékek megidézése után hamar rájöttünk, hogy kölcsönösen hasznára lehetünk egymásnak. „Barátomnak” nem volt szakmája, bér munkából élt, s így szinte magától értetődő volt, hogy megegyezünk a szőlő munkálását illetően, amiről akkor már régen tudtam, hogy tévedés volt, és púp a család hátán. Még így is nagy munkámba (és költségünkbe) került az ültetvény működtetése (metszés, földmunka, zöldmunka, szüreteken lebonyolítása), mert tudtam jól, hogy egy ember, még ha mellette is van, nem bír vele. De megnyugtató volt a tudat, hogy az az egy ember mellette van.

Nem tudom, meddig ment ez a verkli, de az bizonyos, hogy nem sokáig, ahhoz képest, hogy egy ilyen ültetvényt az ember nem pár évre hoz létre. A gazdaság vezetősége ugyanis hamar rájött, hogy a Zalagyöngye inkább csak csemegezőlőt terem, mint márkás borfajta lehetne. S kis hezitálás után – nyolc-tíz éves műveltetés után – felmondták a szerződéseket, s magára hagyták az egész, ún. „rekonstrukciós terület” művelését, szőlőjének felvásárlását. Csinálhatott vele minden bérlő, amit akart. Nekem az újabb nagy kudarc után ez nagy megkönnyebbülést jelentett (hát még családomnak!), s örülhettem, hogy barátoméék cakli-pakli, mindennel együtt 20 000 forintokért megvásárolták – persze, csak a tűzifaérték volt, ami ért valamit. (De azt is meg kell jegyezmem, hogy barátomat nagyon zavarta szlávós névvégződése, s az idő tájt változtatta nevét Ugranyeczról Ugronra!) – Kimondhatatlan hálával és köszönettel tartozunk az egész Ugron családnak, hogy annyi időre befogadtak, sőt Gyula barátom tevélegesen is sokat segített a művelésben. S mindemellett három derék fiút is neveltek, akik talán a példa nyomán is – mind tanárok lettek. De a dolgok illetén alakulása azt is jelentette, hogy keceli útjaim megfogyatkoztak, viszont egyre többet voltam ismét Akasztón. Beszedics Jancsi és Kövesdi Klári vendégfogadása mellett kialakult egy újabb kapcsolat is: Pelsőci Gyula volt tanárom és felesége, Iványi Ica is (aki akasztói lány volt) egyre inkább forszírozták, hogy náluk szálljak meg. (Ugyanúgy pedagóguskölcsönből építkeztek, mint Ugron Gyula barátoméék.) S ezt a kapcsolatot az is erősítette, hogy albinó gyerekük született, aki számára többször hozattak velem Pestről gyógyszert. S a felé áramló nagy szeretetük következtében a fiúból előbb derék, sportos fiatalember lett, majd mikor ideje jött, szerető, együttérző (és méltó!) társra is talált, s manapságra sokgyerekes, összetartó családdá is váltak.

Illyés Gyulánál, bécsi kaland, szörnyű álom

1970-ben megjelent első kötetem után, a sok elismerő kritika mellett állandó feszültséget, sőt fenyegetettséget éreztem az utcákon és a társaságokban – mint ha kicseréltek volna, s én nem én lennék, úgy tükröződött, szinte megfoghatatlanul, amit pszichésen éreztem. Meghívtam magunkhoz Kodolányi Gyulát és feleségét, Illyés Ikát, hátha egy hűvös, távolságtartó beszélgetés sikerül tisztázni ebből valamit. De nem nyugodtam meg. Így magához Illyés Gyulához jelentkeztem be egy utcai telefonról. Azt mondta, szívesen lát, s megbeszéltünk egy esti találkozást náluk. Szép nyári estén került erre sor, virágillatokban, s közben Katalin egy kis kalandon is átestünk. Azonkívül, hogy a József-hegyre kell mennünk, nem sokat tudtunk, s ahogy a buszmegállóból sétáltunk arrafelé, egy kertes háznál azt hittük, helyben vagyunk. Becsöngettünk, mire a bokrok közül előcammogott egy legény, füttyörészve, s kérdezte, kit keresünk. Mikor kiderült, hogy Illyés Gyuláékat, továbbmutatott a szomszéd ház felé. Illyés már várt bennünket, Juhász Ferenc is ott volt, s mindjárt az is kiderült, hogy először Kádár János „elvtárshoz” csöngettünk be, amin jót mulattak. Vittem persze kötetemet, de Illyés már ismerte. Terített asztalhoz ültünk, s elég felszabadultan tudtunk beszélgetni. Aggályaimban kicsit meg is nyugtattak, s mivel szó került

NDK-s, rügeni utunkról, Gyula bácsi alapos elemzést adott (nem valami kedvező előjellel) a német irodalomról is, és persze szinte állandóan ő beszélt, még Juhász Ferenc sem igen tudott szólni. Látszott, hogy szívesen látott vendégek voltunk, Flóra néni, ki eléggé visszahúzódó volt a társalgásban, tejszínhabos eperrel kínált bennünket. Jó érzéssel mentünk haza Katal, jó darabot végigsétálva az illatterhes hegyoldalra. – Aztán egy kis idő után valamiért újból felhívtam Gyula bácsit, aki megkapta a nívós Herder-díjat. Mivel ennek tartozéka-ként ajánlhatott egy fiatal költőt féléves bécsi ösztöndíjra, nekem ajánlotta föl a ritka lehetőséget. Még a telefonban, rögtön, bármennyire is jólesett, udvariasan kitértem előle, javasolva fiatalabb barátomat, Kovács Istvánt, aki történész is lévén, sokkal hasznosabban töltheti el, kutatásokkal ezt az időt. S javaslatomat Gyula bácsi el is fogadta. Így Pista 1970 végén el is utazott Bécsbe, kutatni a levéltárakban. Igazán fontos dolgokat csinált, s eredményeit – közte 1848–49 lengyel kapcsolatait, amiknek szerelmese volt – fel is használta publikációiban. De nem feledkezett meg arról sem, hogy 1971 tavaszán meghívjon bennünket Katal bécsi látogatásra. Ez, amilyen váratlanul ért, annyira örültünk neki. Bécs volt akkor a Nyugat kapuja, ahová csak nagy ritkán volt kapható útlevél. De a meghívólevél alapján mi gond nélkül megkaptuk, igaz, valutát hozzá nemigen. Katal elhatározta, hogy az akkortájt forgalomba állított „szárnyas hajóval” fogunk utazni. Az időpontok egyeztetése után így is történt. S a bécsi kikötőben várt bennünket Pista, és egy új barátja, az énekes Kuncz László, akinek volt egy kis Fiatja, s azzal szállítottak bennünket szálláshelyünkre, a belvárosba. A lakás luxus kényelmű volt, Bujdosó Alpár tulajdona, aki akkor éppen nyugati utakon járt, s Pista meg tudta tőle szerezni kölcsönbe. Amikor odaértünk, egy valóságos kis magyar „fogadóbizottság” várt bennünket, Pista barátai, szintén ösztöndíjas egyetemisták. De végül csak bejutottunk a lakásba, s Pistával és Kuncz Lacival megbeszéltük a programokat. – Amint magunkra maradtunk, hamarosan megtapasztaltunk egy szabad országban létező, de számunkra addig csak hírből ismert dolgot: az egyik szakszervezet éppen akkor tartotta sztrájkját, s a nagy tömeg az utcán a villamosforgalmat is alaposan befolyásolta. De persze, miután ez lezajlott, Pista végigkialauzolt Bécs nevezetes helyein, ám ezekre nemigen emlékszem. Annál inkább egy tragikusan végződő burgenlandi túrára, ahova Kuncz Laci vitt le bennünket. Az úton láttuk a szépen művelt földeket, kiváló minőségű utakon jártunk, s a végén kikötöttünk egy Burgenland legdélibb részén lévő, valahai magyar faluban. Persze, beültünk a vendéglőbe egy hosszú asztal mellé, ahol hamarosan egy kis magyar társaság verődött össze, köztük a páter, vagyis a helység papja. A vendéglő nagyon kulturált volt, s elég tágas, de mindenfelől csak vidám és hangos német beszéd hallatszott. Mi is jó hangulatban söröztünk, leginkább a pátert hallgatva, aki beszámolt a község magyar lakosságának szomorú helyzetéről, s hogy lassan elfogynak a hívei. De fiatalok is ültek asztalunknál, s ők is egy kis szint, életet vittek a társalgásba. Eléggé eljárt már az idő, mikor Kati kiment a helyiségben lévő, többfülkés WC-sorra. S aztán hosszan, hosszan nem jött vissza. Végül megnéztem, mi a helyzet. Fülkéje ajtaja előtt vércsík szivárgott, s mikor kétségbeesve bekopogtam, láttam a szörnyűséget: fülkéje vérben ázott, s deréktől lefelé maga

is vérmocskos volt. Hosszú csíkokban ment el harmadik gyermekünk. Azonnal riasztottam asztaltársaságunkat, Katit kitámogattuk a kocsihoz – mindezt az osztrák vendégek kárörvendő csúfolódása közepette. És bár kint vihar tombolt, kocsiba vágtuk magunkat, s ahogy csak tudtunk, hajtottunk vissza Bécs felé. Szegény Kuncz Laci alig látott valamit az útból, végül leguggolt, arcát a szélvédőre tapasztotta, hogy jobban lásson. És közben száguldottunk. Végre elértük Bécsújhelyet, ahol kórház is volt, s fölvertük az ügyeletet. Kuncz Laci tolmácsolta, s látva Kati állapotát, hamar kapott is náluk egy ágyat, azaz fölverték. De látszott rajtuk a rosszindulat, viszont azonnal elkezdték orvosi kezelését. – Aztán három-négy napig jártunk hozzá látogatóba, míg olyan állapotba került, hogy elbocsáthassák. Igen ám, de ez nem SZTK-üzlet volt, készpénzzel kellett fizetnünk a gyógyításért (jelentős mennyiségű vért is kapott). Egyikünknek sem volt annyi kölcsön pénze, hogy rendezhessük a számlát, s hiába kértük azt is, hogy otthonról majd törleszteni fogjuk. Végso mentő ötletnek gondoltam, hogy bemegyek a magyar nagykövetségre, s tőlük kérek segítséget. Fogadtak is, de miután elmondtam, hogy miről van szó: kölcsönt szeretnék kérni tőlük kórház-költségre, míg hazaérünk – úgy rúgtak ki, lábam is alig érte a földet. „Minek jötték ide, ha nem volt rá pénzük?” Szégyelltem magam a magyar diplomácia nevében. (Később hallottam, hogy ha az erdélyi magyar külföldön segítségért fordul a román követséghez, ugyanúgy segítenek rajta, mintha román volna.) Nem tudom már, hogy oldódott meg a kínos helyzet, de végül kiengedték Katit, s hazautazva itthonról törlesztettük a kölcsönt. S elmondta szegény azt is, hogy pár nap múlva betegársai bevallották, hogy tudnak magyarul, sőt, még orvos is akadt olyan, de őt hagyták végig, hogy törje a nyelvét a német beszéddel.

Itthon aztán, a szülők kétségbeesése után, az orvosok újból kezelésbe vették Katit. Sógorom, Kati unokanővérének férje szintén orvos volt, s a kellő megrökönyödés után gondozásba vette, barátait kérte föl az utólagos vizsgálatokra. Ennek eredménye lett, hogy hivatalosan is kapott fogamzásgátló pesszáriumot (ami akkoriban, különösen orvosi előírásra, ritkaságszámba ment), mert bizonyítva látták, hogy spermáim megbízhatatlanok. S ezzel együtt tudomásul kellett vennünk, hogy több gyereket, bárhogy szeretnénk is, a nagy kockázat miatt nem vállalhatunk, s annak kell örülnünk, hogy két csodálatos, egészséges gyerekünk született. Nagyon sajnáltam drága feleségemet, de büszke is voltam rá, mert keményen viselte el a ránk szakadt rengeteg megpróbáltatást. S kimondhatatlan hálát és köszönetet kell mondanom barátaimnak, Kovács Pistának és Kuncz Lacinak, kik még hazatérésük után is meglátogattak és érdeklődtek az iránt, hogy milyen nyomot hagyott bennünk a kudarcos bécsi út.

Közben gyermekeink egymás nyakára növe fejlődtek, s már Balázska is elmúlt másfél éves. Egy rácsos kiságy volt a „birodalma”, s napközben állandóan benne volt, meg sem próbált kimászni belőle. Hanem éjszaka! Nem tudtuk, hogyan csinálja, de túljutott a rácson, s minden reggel édesanyja mellett ébredt fel. Olyan csendesen, óvatosan tette, hogy sosem ébredtünk föl rá, csak a pusztá tény volt előttünk. – S akkoriban bizony én teli voltam szorongással, mondhatni: félelemmel. S egy éjszaka volt egy olyan szörnyű álmom, amihez hasonló sem előtte, sem utána nem. Szoktam álmodni, szinte visszatérő álmom a szőlőskert, a gyümölcs-

fák, de ezek közül a legnyugtalanítóbb is csak az, hogy a hordókból elfolyik a must, vagy fölfedezem, hogy a szüretelők leszedetlen tőkétet hagytak, amik tele vannak még fürtökkel. Ekkor azonban nem ilyen rusztikus volt az álmom. A határban ugyan, egy kis szabad térségben, egy szekérderékban feküdtem összekötözve. A szekér üresen állt, nem voltak elé fogva állatok. Kötelékeimtől nem tudtam szabadulni, sőt, ahogy mocorogtam, észrevettem, hogy vagy nyolctíz ember rohan felém, kezeikben handzsárokkal, nagy késekkel, fejük fölött villogtatva azokat. És valahogyan ismerős volt az arcuk. Szörnyen éreztem magam, s mikor hozzám értek, vadul döfködni kezdték belém a dikicseket, de bármilyen mélyekre döfködtek is: vér nem eredt. Nem akarták elhinni, s mind újra próbálkoztak. De a vérem akkor sem folyt. Emiatt úgy megrémültek, hogy elkezdtek rohanni visszafelé, s amikor egy dűlőúton eltűntek, én megkönnyebbülten sóhajtottam föl, sőt valahogy kiszabadultam kötelékeimből, s ahogy leszálltam a szekérről, egyszerre látom, hogy egy ellentétes irányú dűlőúton, végére érve, jön ballagva, komótosan Utassy Dzsó barátom. Elkezdtem kiáltozni neki: Menekülj innen, mert téged is meggyilkolnak! És ezzel ébredtem álmomból: vagyis arra, hogy kisfiam rajtam fekszik, keservesen, nyüsztítve sír, és úgy szorítja karjaival nyakamat, hogy majd megfulladok ... Ritkán éltem meg még ekkora megkönnyebbülést! S titok volt, az is maradt, hogy Balázskám ekkor éjjel, s éppen abban a pillanatban, nem ahogy szokta: édesanyja mellé bújt, hanem hozzám, s ő ébresztett szörnyű állapotomból. – Az egész álmot aztán – ez természetesnek tűnt köztünk – elmondtam Utassy Dzsó barátomnak is. Annyira megragadta, hogy mikor jó pár év múlva rajta tört ki és tetőzött a szörnyű pszichikai kór, s a mentősök szállították kórházba, ő is ezt kiabálta, belevonván persze több antológiás társat is. És a *Kálváriaénekek*ben föl is használta.